

USHLANGAN SHAXSNING ADVOKAT BILAN DARHOL MASLAHATLASHISH HUQUQI: KANADA TAJRIBASI ASOSIDA O‘ZBEKISTON JINOYAT-PROTSESSUAL QONUNCHILIGINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

TOSHBOYEV UROLBOY

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti

Xalqaro huquq fakulteti talabasi

Annotatsiya: Maqolada jinoyat protsessining dastlabki bosqichida ushlangan shaxsning advokat bilan darhol va real maslahatlashish huquqini ta’minlash masalasi Kanada hamda O‘zbekiston qonunchiligi qiyosida tahlil qilinadi. Kanada Huquqlar va erkinliklar xartiyasining 10-moddasi, Kanada Jinoyat kodeksining 495-, 503- va 515-moddalari, shuningdek O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 27- va 29-moddalari hamda Jinoyat-protsessual kodeksining 220-, 224-, 225- va 226-moddalari asosida ushlab turishning qonuniyligi, advokatga kirish kafolatlari, sud nazorati va dalillarning maqbulligi muammolari yoritiladi. Tadqiqot natijasida O‘zbekiston JPKga ushlangan shaxsning advokat bilan bog‘lanish, xoli maslahatlashish, advokat kelguniga qadar so‘roq qilinmaslik va advokatdan voz kechishni yozma ravishda rasmiylashtirish tartibini aniq belgilovchi yangi norma kiritish taklif etiladi. Maqola inson huquqlari kafolatlari va jinoyat protsessida qonuniylilikni mustahkamlash nuqtayi nazaridan amaliy takliflarni ilgari suradi.

Kalit so‘zlar: jinoyat protsessi, ushlab turish, advokat huquqi, himoyachi, Kanada tajribasi.

Kirish

Jinoyat protsessida shaxs erkinligini cheklash eng keskin protsessual aralashuvlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, shaxs amalda ushlangan ilk daqiqalarda uning huquqiy holati noaniq, ruhiy bosim darajasi yuqori, tergov organlari esa dalillarni tezkor ravishda mustahkamlashga intilgan bo‘ladi. Shu sababli ushlangan shaxsning advokat bilan darhol maslahatlashish huquqi faqat “himoyachi chaqirish” imkoniyati sifatida emas, balki adolatli sudlov, aybsizlik prezumpsiyasi, o‘ziga qarshi ko‘rsatuv bermaslik va dalillarning maqbulligi bilan bevosita bog‘liq tizimli kafolat sifatida qaralishi lozim.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida shaxs erkinligi, sud qarorisiz 48 soatdan ortiq ushlab turilmaslik, ushlash chog‘ida huquqlar va ushlab turish asoslari tushuntirilishi, shuningdek malakali yuridik yordam olish huquqi bevosita kafolatlangan. Jinoyat-protsessual kodeksida ham ushlab turish

maqsadi, asoslari, ushlab turish tartibi, bayonnoma tuzish, prokurorga xabar berish, ushlab turishning asosli ekanligini tekshirish va himoyachi bilan xoli uchrashish masalalari nazarda tutilgan. Biroq huquqiy kafolatning mavjudligi uning amalda bir xil va samarali ishlashini har doim ham anglatmaydi. Ilk protsessual harakatlar vaqtida advokatga real kirish mexanizmi qanchalik aniq bo'lsa, keyingi sud bosqichida dalillarni baholash ham shunchalik ishonchli bo'ladi.¹

Kanada tajribasi bu borada qiziqarli modelni taklif qiladi. Kanada huquq tizimida ushlangan yoki hibsga olingan shaxsning advokat bilan "kechiktirmasdan" maslahatlashish huquqi konstitutsiyaviy darajada mustahkamlangan. Kanada amaliyotida ushbu huquq nafaqat shaxsga ogohlantirish berish, balki unga advokat bilan bog'lanish uchun real imkoniyat yaratish, zarur hollarda navbatchi advokat yoki bepul yuridik yordam xizmatlari haqida ma'lumot berish, shaxs advokat bilan maslahatlashish imkoniyatiga ega bo'lmaguncha undan dalil sifatida foydalanilishi mumkin bo'lgan ko'rsatuvlarni olishdan tiyilish majburiyatini ham o'z ichiga oladi.

Ushbu maqolaning maqsadi Kanada jinoyat-protsessual qonunchiligi va konstitutsiyaviy amaliyotidagi advokatga kirish kafolatlarini O'zbekiston qonunchiligi bilan qiyosiy tahlil qilish hamda O'zbekiston JPKni takomillashtirish bo'yicha aniq normativ taklif ishlab chiqishdan iborat. Maqola mavzusi bo'yicha dastlabki ishda ham O'zbekiston JPKga ushlangan shaxsning advokat bilan darhol maslahatlashish huquqini ta'minlashga qaratilgan alohida norma kiritish g'oyasi ilgari surilgan; mazkur maqolada shu g'oya ilmiy maqola formatida tizimlashtirilib, rasmiy manbalar va qiyosiy-huquqiy tahlil bilan boyitildi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda qiyosiy-huquqiy, normativ-tahliliy va tizimli yondashuvlardan foydalanildi. Qiyosiy-huquqiy usul Kanada va O'zbekistonning ushlab turish, advokatga kirish, sud nazorati va ozodlikni cheklashga doir normalarini o'zaro solishtirish imkonini berdi. Normativ-tahliliy usul orqali Konstitutsiya, Jinoyat-protsessual kodeks, Kanada Xartiyasi va Kanada Jinoyat kodeksidagi alohida moddalarning mazmuni ochib berildi. Tizimli yondashuv esa advokat huquqini alohida protsessual kafolat emas, balki shaxs erkinligi, o'ziga qarshi ko'rsatuv bermaslik, dalillarning maqbulligi va sud nazorati bilan bog'liq umumiy kafolatlar tizimining tarkibiy qismi sifatida tahlil qilishga xizmat qildi.

1 O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 27- va 29-moddalar. 30.04.2023-yildagi tahrir. Lex.uz: <https://lex.uz/docs/-6445145> (murojaat qilingan sana: 12.05.2026).

1. Kanada modelida ushlangan shaxs huquqlarining konstitutsiyaviy mazmuni

Kanada Huquqlar va erkinliklar xartiyasining 10-moddasi shaxs hibsga olingan yoki ushlab turilgan paytdan boshlab ishga tushadigan bir necha asosiy huquqlarni belgilaydi. Mazkur moddaga ko'ra, shaxs ushlab turilish sabablaridan xabardor qilinishi, advokat yollash va advokat bilan kechiktirmasdan maslahatlashish huquqiga ega ekanligi haqida ogohlantirilishi, shuningdek ushlab turish qonuniyligini habeas corpus tartibida tekshirtirish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Demak, Kanada modelida advokat huquqi oddiy protsessual imtiyoz emas, balki davlat majburlovi sharoitida shaxsning ongli tanlovini ta'minlovchi konstitutsiyaviy kafolat sifatida namoyon bo'ladi.²

Kanada Adliya departamenti sharhlarida 10(b)-moddaning maqsadi shaxsga o'z huquqiy holatiga mos keladigan yuridik maslahat olish imkonini berishdan iborat ekani ta'kidlanadi. Bu yerda markaziy g'oya shundan iboratki, ushlangan shaxs tergov bilan hamkorlik qilish yoki sukut saqlash to'g'risidagi qarorini erkin va xabardor holatda qabul qilishi lozim. Shu sababli "advokat huquqi" shunchaki og'zaki ogohlantirish bilan tugamaydi; u shaxsga advokatga qo'ng'iroq qilish, navbatchi advokat bilan bog'lanish, bepul yuridik yordam mavjudligi haqida ma'lumot olish va zarur hollarda tergovga javob berishdan oldin huquqiy maslahat olish imkoniyatini yaratishni talab qiladi.³

Kanada Oliy sudi amaliyoti mazkur huquqning mazmunini ancha keng talqin qilgan. R. v. Brydges ishida politsiya ushlangan shaxsga bepul yuridik yordam yoki navbatchi advokat xizmatlari mavjudligi haqida yetarli ma'lumot berishi zarurligi ko'rsatildi. R. v. Bartle ishida esa politsiyaga uch asosiy majburiyat yuklanishi qayd etildi: shaxsni advokat huquqi va yuridik yordam mavjudligi haqida xabardor qilish; shaxs advokat bilan bog'lanishni istasa, unga oqilona imkoniyat yaratish; advokat bilan bog'lanish imkoniyati berilmaguncha shaxsdan dalil sifatida foydalanilishi mumkin bo'lgan ma'lumotlarni olishga urinmaslik. R. v. Suberu qarorida "without delay" iborasi amalda "darhol" degan mazmunda talqin qilinib, faqat ofitserlar yoki jamoat xavfsizligi bilan bog'liq istisno holatlar bunday huquqni qisqa muddatga cheklashi mumkinligi izohlandi.⁴

2 Constitution Act, 1982, Part I — Canadian Charter of Rights and Freedoms, section 10. Justice Laws Website: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/const/page-12.html> (accessed 12 May 2026).

3 Department of Justice Canada, Charterpedia — Section 10(b): Right to counsel. <https://www.justice.gc.ca/eng/csj-sjc/rfc-dlc/ccrf-ccd/ccheck/art10b.html> (accessed 12 May 2026).

4 R. v. Brydges, [1990] 1 S.C.R. 190; R. v. Bartle, [1994] 3 S.C.R. 173. Supreme Court of Canada decisions: <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/569/index.do>; <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/1175/index.do>.

Kanada Jinoyat kodeksining 495-moddasi politsiya xodimining ordersiz hibsga olish vakolatlarini belgilaydi. Shu bilan birga, mazkur modda hibsga olishni avtomatik yechim sifatida emas, zaruratga bog'liq protsessual chora sifatida ko'radi. Agar shaxsning kelgusida sudga kelishini ta'minlash, dalillarni saqlash yoki jinoyatning davom etishiga yo'l qo'ymaslik maqsadlariga hibsga olmasdan erishish mumkin bo'lsa, hibsga olishdan tiyilish lozimligi ko'rsatilgan. Bu qoidaning mohiyati shundaki, erkinlikni cheklash eng so'nggi chora bo'lishi kerak.⁵

Kanada Jinoyat kodeksining 503-moddasi esa hibsga olingan shaxs ozod qilinmagan taqdirda, 24 soat ichida sudya yoki vakolatli sud mansabdori oldiga olib borilishini talab qiladi; agar 24 soat ichida sudya mavjud bo'lmasa, shaxs imkon qadar tezroq sudya huzuriga olib boriladi. 515-modda esa "release first" mazmunidagi yondashuvni mustahkamlaydi: prokuror shaxsni hibsdan saqlash zarurligini asoslab bermasa, sudya uni shartsiz yoki shartlar bilan ozod qilishi kerak. Mazkur tartib ushlab turishning qonuniyligi va davomiyligi ustidan tezkor sud nazoratini ta'minlaydi.⁶

2. O'zbekiston qonunchiligida ushlab turish va advokat huquqi kafolatlari

O'zbekiston Respublikasining amaldagi konstitutsiyaviy normalari shaxs erkinligini himoya qilishga qaratilgan muhim kafolatlarni o'z ichiga oladi. Konstitutsiyaning 27-moddasida har kim erkinlik va shaxsiy daxlsizlik huquqiga ega ekani, hech kim qonunga asoslanmagan holda hibsga olinishi, ushlab turilishi, qamoqqa olinishi yoki ozodligi boshqacha tarzda cheklanishi mumkin emasligi belgilangan. Shu modda doirasida shaxs sud qarorisiz 48 soatdan ortiq ushlab turilmasligi ham qayd etilgan. Konstitutsiyaning 29-moddasida esa har kimga malakali yuridik yordam olish huquqi kafolatlanib, shaxs ushlanganida uning harakatlanish erkinligi amalda cheklangan paytdan boshlab advokat yordamidan foydalanish huquqiga ega ekani alohida mustahkamlangan.

Jinoyat-protsessual kodeksining 220-moddasi ushlab turishning maqsadini jinoyat sodir etishda gumon qilinayotgan shaxsning jinoyiy faoliyatini to'xtatish, qochib ketishi, dalillarni yashirishi yoki yo'q qilib yuborishining oldini olish bilan bog'laydi. JPK 224-moddasi jinoyat ishi qo'zg'atilgunga qadar ushlab turish tartibini belgilab, vakolatli shaxs gumon qilinuvchiga uning ushlanganini ma'lum qilishi, advokatga yoki yaqin

5 Criminal Code, R.S.C., 1985, c. C-46, section 495. Justice Laws Website: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/section-495.html> (accessed 12 May 2026).

6 Criminal Code, R.S.C., 1985, c. C-46, sections 503 and 515. Justice Laws Website: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/section-503.html>; <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/section-515.html> (accessed 12 May 2026).

qarindoshiga telefon qilish yoki xabar berish, himoyachiga ega bo'lish, ko'rsatuvlar berishni rad etish huquqlarini tushuntirishi shartligini nazarda tutadi.⁷

JPK 225-moddasi ushlab turish bayonnomasini tuzish, prokurorga 12 soat ichida yozma xabar berish, ushlab turishning asosli ekanligini 24 soat ichida tekshirish kabi kafolatlarni o'z ichiga oladi. Ayniqsa, 225-moddadagi muhim qoida shundan iboratki, shaxs amalda ushlangan yoki uni jinoyat joyida ushlab bilan bog'liq tezkor-qidiruv tadbiri yakunlangan paytdan boshlab u bilan bog'liq protsessual harakatlar amalga oshirilguniga qadar uning himoyachi bilan xoli uchrashishi ta'minlanadi va bu haqda bayonnoma tuziladi. JPK 226-moddasida esa ushlab turish muddati shaxs amalda ushlangan paytdan boshlab ko'pi bilan 48 soatni tashkil etishi, zarur va yetarli asoslar mavjud bo'lsa, sud qarori bilan qo'shimcha 48 soatga uzaytirilishi mumkinligi ko'rsatilgan.⁸

Ko'rinib turibdiki, O'zbekiston qonunchiligida advokat huquqi mavjud emas, degan xulosa noto'g'ri bo'ladi. Aksincha, Konstitutsiya va JPKda bu huquqning asosiy elementlari mustahkamlangan. Muammo, asosan, ushbu huquqni dastlabki protsessual harakatlar vaqtida real va bir xil ta'minlaydigan detallashtirilgan mexanizmning yetarli darajada aniq emasligida ko'rinadi. Masalan, shaxs advokat bilan bog'lanishni istasa, unga qancha vaqt ichida telefon qilish imkoniyati berilishi, navbatchi advokat tizimi qanday ishga tushirilishi, advokat bilan maslahatlashuv amalga oshmaguncha so'roqni boshlash mumkin yoki mumkin emasligi, advokatdan voz kechish qanday shaklda rasmiylashtirilishi, bu jarayon videoyozuvda qayd etilishi shartmi yoki tavsiyaviymi kabi savollar amaliyotda turlicha talqin qilinishi mumkin.

3. Kanada va O'zbekiston qonunchiligining qiyosiy tahlili

Kanada va O'zbekiston tizimlarining umumiy jihati shundaki, har ikkisi ham shaxs erkinligini konstitutsiyaviy qadriyat sifatida tan oladi va ushlangan shaxsga uning huquqlarini tushuntirish, advokat yordamini olish hamda ushlab turishning qonuniyligini nazorat qilish imkoniyatini nazarda tutadi. Biroq ularning farqi advokat huquqining protsessual "ishga tushish" mexanizmida ko'rinadi. Kanada amaliyotida advokat huquqi politsiyaning faol majburiyatlari bilan bog'langan: shaxsga ogohlantirish berish, advokatga kirish imkoniyatini yaratish, navbatchi advokat xizmatlarini tushuntirish, shaxs advokatga murojaat qilish istagini bildirgan bo'lsa, dalil olishni to'xtatib turish va voz kechish

7 O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi, 220-, 224-, 225- va 226-moddalar. Lex.uz: <https://lex.uz/docs/-111460> (murojaat qilingan sana: 12.05.2026).

8 O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi, 225-modda. Lex.uz: <https://lex.uz/docs/-111460> (murojaat qilingan sana: 12.05.2026).

haqiqatan ongli bo'lganini tekshirish.

Quyidagi jadval qiyosiy tahlilning asosiy nuqtalarini umumlashtiradi:

Mezon	Kanada yondashuvi	O'zbekiston yondashuvi	Takomillashtirish yo'nalishi
Advokat huquqining boshlanishi	Hibsga olish yoki ushlab turish paytidan boshlab "without delay", ya'ni darhol.	Shaxsnin g harakatlanish erkinligi amalda cheklangan paytdan e'tiboran advokat yordami kafolatlanadi.	"Darhol" tushunchasini protsessual muddat va harakatlar ketma-ketligi bilan aniqlashtirish.
Politsiya/tergovchining majburiyati	Xabard or qilish, real imkoniyat yaratish, zarur holda duty counsel/legal aid haqida ma'lumot berish.	Huquqlar ni tushuntirish, telefon qilish yoki xabar berish huquqini ko'rsatish, himoyachi bilan xoli uchrashuvni ta'minlash.	Advokat bilan bog'lanish bo'yicha har bir harakatni bayonnomada va imkon qadar videoda qayd etish.
So'roqni boshlash masalasi	Shaxs advokat bilan bog'lanish istagini bildirsa, oqilona imkoniyat berilmaguncha dalil olishdan tiyilish talab etiladi.	Himoyachi bilan xoli uchrashish nazarda tutilgan, biroq maslahatlashuv amalga oshmaguncha so'roqni boshlashga doir batafsil mexanizm alohida modda sifatida bayon	Advokat bilan maslahatlashish imkoniyati ta'minlanmaguncha so'roqni cheklovchi aniq norma kiritish.

		etilmagan.	
Sud nazorati	503-moddada bo'yicha 24 soat ichida sudya huzuriga olib borish; 515-moddada bo'yicha ozod qilish ustuvorligi.	Sud qarorisiz 48 soatdan ortiq ushlab turilmaslik; JPK bo'yicha ushlab turish 48 soat, sud qarori bilan qo'shimcha 48 soatga uzayishi mumkin.	Dastlabki bosqichda sud nazorati samaradorligini oshirish, ushlab turish zaruratini alohida asoslantirish amaliyotini kuchaytirish.
Dalillarning maqbulligi	Advokat huquqi buzilgan holda olingan dalillar sudda alohida baholanadi va chiqarib tashlanishi mumkin.	Konstitut siya 29-moddasi qonunni buzgan holda olingan dalillardan foydalanishga yo'l qo'ymaydi.	Advokat bilan maslahatlashish huquqi ta'minlanmagan holda olingan ko'rsatuvlarni maqbullik bo'yicha alohida tekshirish mexanizmini aniqlashtirish.

Jadvaldan ko'rinadiki, O'zbekiston qonunchiligi prinsipial jihatdan Kanada modeliga yaqin bo'lgan bir qancha kafolatlarga ega. Xususan, shaxsning erkinligi, advokatga kirish huquqi, huquqlarni tushuntirish, prokuror va sud nazorati kabi elementlar mavjud. Biroq Kanada tajribasining muhim ustunligi bu huquqlarning "operatsion" mexanizmlarida, ya'ni politsiya yoki tergovchi nima qilishi, qachon qilishi, qaysi holatda so'roqni to'xtatib turishi, qaysi ma'lumotlarni bayonnomada aks ettirishi va shaxs advokatdan voz kechsa, bu qaror qanday tekshirilishi kerakligi aniqroq shakllanganida ko'rinadi.

O'zbekiston uchun Kanada modelini to'liq ko'chirib olish to'g'ri bo'lmaydi. Har bir davlatning huquqiy tizimi, sud amaliyoti, advokatura institutining tashkiliy imkoniyatlari va tergov amaliyoti o'ziga xos. Shunga qaramay, Kanada tajribasidan olinishi mumkin bo'lgan asosiy g'oya shundan iborat: advokat huquqi protsessual bayonnomada yozilgan ibora emas, balki shaxs bilan davlat o'rtasidagi kuchlar nisbatini muvozanatlashtiruvchi real mexanizm bo'lishi kerak. Ushlangan shaxs advokat bilan maslahatlashish imkoniyatiga ega bo'lmasa, u o'zining sukut saqlash, ko'rsatuv bermaslik yoki tergov bilan hamkorlik qilish huquqlarini ongli tarzda amalga oshira olmaydi.

4. O'zbekiston JPKni takomillashtirish bo'yicha normativ taklif

O'zbekiston qonunchiligini takomillashtirishning eng maqbul yo'li advokat huquqini umumiy shaklda takrorlash emas, balki uning amaliy ijro mexanizmini aniq belgilashdan iborat. Shu sababli JPKning 224- va 225-moddalari bilan uyg'un holda "Ushlab turilgan shaxsning advokat bilan darhol maslahatlashish huquqini ta'minlash" nomli yangi 224¹-modda kiritish taklif etiladi. Mazkur modda ushlab turish jarayonining ilk daqiqalarida advokatga kirish, telefon qilish, navbatchi advokatga murojaat qilish, xoli maslahatlashuv, so'roqni boshlashdan oldingi kafolatlar va advokatdan voz kechish tartibini qamrab olishi lozim.

Taklif etilayotgan norma loyihasi

224¹-modda. Ushlab turilgan shaxsning advokat bilan darhol maslahatlashish huquqini ta'minlash

1. Jinoyat sodir etishda gumon qilinib ushlab turilgan shaxsga amalda ushlangan paytdan boshlab advokat bilan bog'lanish va xoli maslahatlashish uchun real imkoniyat yaratilishi shart.

2. Ushlangan shaxsga u tushunadigan tilda tanlagan advokatini chaqirish, advokatga shaxsan telefon qilish yoki xabar yuborish, advokat bilan xoli va maxfiy uchrashish, advokat bilan maslahatlashgunga qadar ko'rsatuv berishdan bosh tortish, davlat hisobidan yuridik yordam olish va navbatchi advokat xizmatiga murojaat qilish tartibi tushuntiriladi.

3. Agar ushlangan shaxs advokat bilan maslahatlashish istagini bildirsa, surishtiruvchi, tergovchi yoki boshqa vakolatli shaxs unga telefon orqali yoki bevosita uchrashuv orqali advokat bilan maslahatlashish imkoniyatini yaratishi shart.

4. Shaxs advokat bilan maslahatlashish imkoniyatiga ega bo'lmaguncha, undan ko'rsatuv olish yoki uning huquqiy holatini og'irlashtirishi mumkin bo'lgan protsessual harakatlarni o'tkazish taqiqlanadi. Kechiktirib bo'lmaydigan hollarda bunday harakatlarni o'tkazish sabablari bayonnomada batafsil ko'rsatiladi va imkon qadar videoyozuv orqali qayd etiladi.

5. Advokat bilan bog'lanish bo'yicha barcha harakatlar bayonnomada aks ettiriladi. Bayonnomada shaxsga advokat huquqi qachon tushuntirilgani, shaxs advokat chaqirishni xohlagan yoki xohlamagani, qaysi advokatga yoki yuridik yordam xizmatiga murojaat qilingani, qo'ng'iroq qilingan vaqt, maslahatlashuv qachon va qanday shaklda ta'minlangani, advokat bilan bog'lanish imkoni bo'lmagan bo'lsa, buning sabablari ko'rsatiladi.

6. Agar ushlangan shaxs advokatdan voz kechsa, bunday voz kechish unga bu qarorning huquqiy oqibatlari tushuntirilganidan keyin yozma shaklda rasmiylashtiriladi. Imkon qadar bu jarayon videoyozuv orqali qayd etiladi.

7. Advokat bilan maslahatlashish huquqi ta'minlanmagan holda olingan

ko'rsatuvlarning maqbulligi sud tomonidan alohida tekshiriladi.

Taklif etilayotgan norma JPK 225-moddasida mavjud bo'lgan himoyachi bilan xoli uchrashish kafolatini inkor etmaydi, aksincha uni amaliy tartib bilan to'ldiradi. Hozirgi norma himoyachi bilan uchrashish zarurligini belgilaydi, taklif etilayotgan norma esa ushbu huquqni qanday amalga oshirish, qanday hujjatlashtirish va buzilish oqibatlarini qanday baholash kerakligini aniqlashtiradi. Shunday yondashuv tergov organlari uchun ham foydali bo'ladi, chunki protsessual harakatlar shaffof qayd etilsa, keyinchalik sudda "advokat chaqirishga imkon berilmadi" yoki "huquqlar tushuntirilmadi" kabi e'tirozlarning tekshiruv imkoniyati ancha osonlashadi.⁹

5. Taklifning huquqiy va amaliy asoslari

Birinchidan, taklif Konstitutsiyaning 27-moddasidagi shaxs erkinligi va shaxsiy daxlsizlik kafolatlariga mos keladi. Shaxs erkinligi amalda cheklangan paytda unga huquqlari va ushlab turish asoslari tushuntirilishi shartligi konstitutsiyaviy talabdir. Advokat bilan maslahatlashish imkoniyatini real ta'minlash ana shu talabning tabiiy davomi hisoblanadi.

Ikkinchidan, taklif Konstitutsiyaning 29-moddasida belgilangan malakali yuridik yordam olish huquqini amaliy jihatdan kuchaytiradi. Mazkur moddada shaxs ushlanganida uning harakatlanish erkinligi amalda cheklangan paytdan boshlab advokat yordamidan foydalanish huquqiga ega ekani bevosita qayd etilgan. Demak, advokat huquqi jinoyat ishi rasmiy qo'zg'atilganidan keyin emas, aynan amalda ushlab turish boshlangan paytdan ishga tushishi lozim.

Uchinchidan, taklif JPK 224- va 225-moddalarini tizimli ravishda rivojlantiradi. JPK 224-moddasi ushlangan shaxsga advokatga yoki yaqin qarindoshiga telefon qilish, himoyachiga ega bo'lish va ko'rsatuv berishni rad etish huquqlarini tushuntirishni nazarda tutadi. JPK 225-moddasi esa amalda ushlangan paytdan boshlab protsessual harakatlar amalga oshirilguniga qadar himoyachi bilan xoli uchrashish ta'minlanishini belgilaydi. Taklif etilayotgan norma ushbu ikki qoidaning o'rtasidagi amaliy bo'shliqni to'ldiradi: telefon qilish tartibi, navbatchi advokat, maslahatlashuv gacha so'roqni boshlamaslik, voz kechishni rasmiylashtirish va dalil maqbulligini tekshirish mexanizmini aniqlashtiradi.¹⁰

To'rtinchidan, Kanada tajribasi advokat huquqining eng muhim davri aynan ushlab turishning dastlabki bosqichi ekanini ko'rsatadi. Kanada Xartiyasi 10(b)-moddasining maqsadi shaxsni huquqlari haqida xabardor qilish bilangina

9 O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi, 225-modda; ushbu maqoladagi 224¹-modda loyihasi amaldagi normani protsessual mexanizm bilan to'ldirishga qaratilgan. Lex.uz: <https://lex.uz/docs/-111460>.

10 O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi, 224- va 225-moddalar. Lex.uz: <https://lex.uz/docs/-111460> (murojaat qilingan sana: 12.05.2026).

cheklanmaydi; u shaxsga o'z xatti-harakati bo'yicha xabardor va erkin qaror qabul qilish uchun yuridik maslahat olish imkoniyatini beradi. Shu jihatdan O'zbekiston amaliyotida ham "huquq tushuntirildi" degan ibora "huquqdan real foydalanish imkoniyati yaratildi" degan mazmun bilan to'ldirilishi zarur.¹¹

Beshinchidan, bu taklif dalillarning maqbulligi bilan bog'liq muammolarni kamaytiradi. Konstitutsiya 29-moddasida qonunni buzgan holda olingan dalillardan odil sudlovni amalga oshirish chog'ida foydalanishga yo'l qo'yilmasligi belgilangan. Agar ushlangan shaxs advokat bilan maslahatlashish imkoniyatidan mahrum qilingan bo'lsa, undan olingan ko'rsatuvning ishonchliligi va maqbulligi tabiiy ravishda savol ostida qoladi. Shu sababli sud bunday ko'rsatuvlar maqbulligini alohida tekshirishi kerak.¹²

6. Kutilayotgan natijalar va ehtimoliy xavflar

Taklif etilayotgan mexanizm bir nechta amaliy natijaga xizmat qiladi. Avvalo, ushlangan shaxsning huquqlari real himoya qilinadi. Ikkinchidan, tergov organlari harakatlarining protsessual shaffofligi oshadi. Uchinchidan, sudda dalillarni baholashda bayonnoma va videoyozuvlar orqali aniq ma'lumotlarga tayanish imkoniyati kuchayadi. To'rtinchidan, majburiy iqrorlik, bosim ostida ko'rsatuv berish yoki huquqiy bilimsizlik sababli noto'g'ri qaror qabul qilish xavfi kamayadi. Beshinchidan, O'zbekiston jinoyat protsessi xalqaro standartlarga yanada yaqinlashadi.

Shu bilan birga, taklifni amaliyotga joriy etishda ayrim tashkiliy masalalar ham yuzaga chiqishi mumkin. Masalan, barcha hududlarda navbatchi advokatlar ro'yxatini doimiy yangilab borish, tungi vaqtda yuridik yordam ko'rsatish tizimini yo'lga qo'yish, tergov organlari binolarida maxfiy telefon suhbatlari yoki videomuloqot uchun sharoit yaratish, bayonnoma shakllarini yangilash va xodimlarni qayta o'qitish talab etiladi. Biroq bunday tashkiliy xarajatlar shaxs huquqlarini himoya qilish, tergov qonuniyligini oshirish va sudda dalillar barqarorligini ta'minlash nuqtayi nazaridan o'zini oqlaydi.

Mazkur norma advokat huquqini suiiste'mol qilish yo'li bilan tergovni asossiz cho'zish vositasiga aylanmasligi ham kerak. Shu sababli taklifda "oqilona imkoniyat" va "kechiktirib bo'lmaydigan holatlar" mezonlari saqlanmoqda. Biroq bunday holatlar bayonnomada aniq asoslantirilishi va imkon qadar videoyozuv bilan tasdiqlanishi lozim. Aks holda istisno qoida

11 Canadian Charter of Rights and Freedoms, section 10(b); R. v. Suberu, 2009 SCC 33; R. v. Grant, 2009 SCC 32. SCC decisions: <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/7800/index.do>; <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/7799/index.do>.

12 O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 29-modda. Ushbu modda qonunni buzgan holda olingan dalillardan odil sudlovni amalga oshirish chog'ida foydalanishga yo'l qo'yilmasligini belgilaydi. Lex.uz: <https://lex.uz/docs/-6445145>.

umumiy amaliyotga aylanib ketishi mumkin.

Xulosa

Kanada jinoyat-protsessual qonunchiligi va konstitutsiyaviy amaliyotining O'zbekiston uchun eng muhim jihati ushlangan shaxsning advokat bilan darhol va real maslahatlashish huquqidir. Kanada modelida ushbu huquq shaxsga ogohlantirish berishdan iborat formal talab emas, balki politsiya va tergov organlari zimmasidagi faol majburiyatlar tizimi sifatida ishlaydi: shaxsni xabardor qilish, advokat bilan bog'lanish imkoniyatini yaratish, navbatchi advokat yoki bepul yuridik yordam haqida ma'lumot berish, advokat bilan maslahatlashuv imkoniyati berilmaguncha dalil olishdan tiyilish va voz kechishning ongli ekanini tekshirish.

O'zbekiston qonunchiligida ham shaxs erkinligi, sud qarorisiz 48 soatdan ortiq ushlab turilmaslik, malakali yuridik yordam olish, ushlangan paytdan boshlab advokatdan foydalanish, himoyachi bilan xoli uchrashish va qonunni buzgan holda olingan dalillardan foydalanmaslik kabi muhim kafolatlar mavjud. Shu bilan birga, advokat bilan bog'lanishning amaliy tartibi, maslahatlashuv gacha so'roqni boshlamaslik, navbatchi advokat tizimiga murojaat qilish, advokatdan voz kechishni rasmiylashtirish va bunday huquq buzilgan holda olingan ko'rsatuvlarni sudda alohida tekshirish masalalarini yanada aniqroq tartibga solish zarur.

Shu asosda O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksiga "Ushlab turilgan shaxsning advokat bilan darhol maslahatlashish huquqini ta'minlash" nomli 224¹-modda kiritish maqsadga muvofiq. Mazkur taklif shaxs huquqlarini amalda himoya qilish, tergov jarayonida qonuniyligni kuchaytirish, majburiy iqrorlik xavfini kamaytirish, dalillarning maqbulligini mustahkamlash va jinoyat protsessining inson huquqlariga yo'naltirilganligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA MANBALAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 30.04.2023-yildagi tahrir. Lex.uz: <https://lex.uz/docs/-6445145>
2. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi. 22.09.1994-yil. Lex.uz: <https://lex.uz/docs/-111460>
3. Constitution Act, 1982, Part I — Canadian Charter of Rights and Freedoms, section 10. Justice Laws Website: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/const/page-12.html>
5. Department of Justice Canada. Charterpedia — Section 10(b): Right to counsel. <https://www.justice.gc.ca/eng/csj-sjc/rfc-dlc/ccrf-ccdl/check/art10b.html>
6. Criminal Code, R.S.C., 1985, c. C-46, section 495. Justice Laws Website:

<https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/section-495.html>

7. Criminal Code, R.S.C., 1985, c. C-46, section 503. Justice Laws Website:

<https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/section-503.html>

8. Criminal Code, R.S.C., 1985, c. C-46, section 515. Justice Laws Website:

<https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/section-515.html>

9. Department of Justice Canada. Charterpedia — Section 10: General.

<https://www.justice.gc.ca/eng/csjsjc/rfc-dlc/ccrf-ccdl/check/art10.html>

10. R. v. Brydges, [1990] 1 S.C.R. 190. Supreme Court of Canada:

<https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/569/index.do>